

ПРАВознавство

УДК 658.62.018: 664

*Дзюба С. Г., д.е.н., професор, заст. директора
з наукової роботи Донецької філії УДУФМТ
Солоникова В. С., студентка Донецької філії УДУФМТ*

ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ ЯК ПРЕДМЕТ АНАЛІТИЧНОГО ОГЛЯДУ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Запропоновано огляд викладених в нормативно-законодавчій базі України трактувань поняття «якість». На основі аналізу міжнародних стандартів і державних стандартів України розмежовані як показники, що характеризують якість харчових і нехарчових продуктів, так і нормативно-правові акти, які регулюють питання загальних вимог з підвищення якості вітчизняної харчової (сільськогосподарської) і нехарчової (промислової) продукції. На основі узагальнення досвіду вітчизняних і зарубіжних фахівців запропоновані заходи щодо підвищення якості харчової і нехарчової продукції.

Ключові слова: *якість продукції, показник якості продукції, показники якості харчової продукції, показники якості нехарчової продукції, належна якість товару, безпека харчового продукту, безпечна нехарчова продукція, сертифікація продукції, сертифікат відповідності, обов'язкова сертифікація продукції, добровільна сертифікація продукції.*

Літ. 17. Табл. 3.

*Дзюба С. Г., д.е.н., професор, зам. директора
по науковій роботі Донецького філіала УГУФМТ
Солоникова В. С., студентка Донецького філіала УГУФМТ*

Показатели качества продукции как предмет аналитического обзора в законодательстве Украины

Предложен широкий обзор, изложенных в нормативно-законодательной базе Украины, трактовок понятия «качество». На основе анализа международных стандартов и государственных стандартов Украины разграничены как показатели, характеризующие качество пищевых и непищевых продуктов, так и нормативно-правовые акты, регулирующие вопросы общих требований к повышению качества отечественной пищевой (сельскохозяйственной) и непищевой (промышленной) продукции. На основе обобщения опыта отечественных и зарубежных специалистов предложены мероприятия по повышению качества пищевой и непищевой продукции.

Ключевые слова: *качество продукции, показатель качества продукции, показатели качества пищевой продукции, показатели качества непищевой продукции, надлежащее качество товара, безопасность пищевого продукта, безопасная непищевая продукция, сертификация продукции, сертификат соответствия, обязательная сертификация продукции, добровольная сертификация продукции.*

*Dzyuba S. G., Doctor of Economics, professor, deputy director
on scientific work of Donetsk branch of USUFIT
Solonikova V. S., a student Donetsk branch of USUFIT*

Product-Quality Indices as the Subject of Analytical Survey in the Legislation of Ukraine

A wide survey of interpretations of the concept «quality», stated in the legislative and regulatory base of Ukraine is offered. On the basis of analysis of the international standards and state standards of Ukraine,

both the indices characterizing the quality of food and nonfood products and the legal acts regulating questions of general requirements to improve the quality of domestic food (agricultural) and nonfood (industrial) products are differentiated. On the basis of generalization of experience of domestic and foreign experts, the measures to improve the quality of food and nonfood products are suggested.

Keywords: *quality of products, product-quality index, indices of quality of food products, indices of quality of nonfood products, proper quality of goods, safety of food products, safe nonfood products, product certification, certificate of conformance, obligatory certification of products, voluntary certification of products.*

Постановка проблеми. Суттєвим чинником, який впливає на ефективність господарської діяльності підприємств і на динаміку ВВП України, є якість продукції.

Проблема, пов'язана з якістю продукції, є однією з найбільш обговорюваних і актуальних. Вона постійно перебуває в центрі уваги відповідних державних структур, вітчизняних науковців і фахівців, кожного виробничого підприємства, будь-якої комерційної структури, оскільки цей показник є індикатором ефективності функціонування підприємств, міжнародного визнання країни та її авторитету, темпів інтеграції в європейське співтовариство, утримання на ринках збуту існуючих позицій і завоювання нових.

До проголошення незалежності товари вітчизняних виробників знаходились в неконкурентному середовищі. Ринкові умови змушують підприємства постійно шукати нові можливості й резерви щодо створення якісної продукції з метою полегшення її збуту. У сучасних умовах економічного і політичного становища нашої держави, її спрямованості на інтеграцію з іншими державами, зокрема європейськими, існує необхідність приведення нормативно-законодавчої бази України з питань якості продукції у відповідність до міжнародних нормативно-правових документів, а саме в частині визначення показників якості харчової і нехарчової продукції та пошуку нових заходів їх підвищення на основі врахування існуючого позитивного вітчизняного і зарубіжного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Продукція певного призначенням характеризується визначеним набором якостей. Теоретичні напрацювання вітчизняних учених та опублікований практичний досвід фахівців з питань якості свідчать про те, що якість включає в себе цілу низку визначальних компонентів. Так, наприклад, О. Момот та В.Акопова розробили класифікацію показників якості продукції за чотирма ознаками: 1 – кількість характерних властивостей (одиночні та комплексні), 2 – характерні властивості (призначення, надійність, економічність, ергономічність, естетичність, технологічність, стандартизація, безпека, транспортабельність, уніфікація), 3 – етапи визначення значень показників (прогнозні, проектні, виробничі, експлуатаційні) та 4 – елементи бізнес-процесу (інформаційні, матеріальні, трудові, організаційні, техніко-технологічні) [7, с. 30]. Ці автори стверджують, що показники якості мають відповідати таким вимогам: сприяти забезпеченню відповідності якості продукції запитам і потребам населення; сприяти планомірному зростанню ефективності виробництва; бути стійкими й стабільними; характеризувати всі ознаки продукції, що визначають її якість і придатність; враховувати сучасні досягнення науки і техніки та тенденції технічного прогресу у сферах народного господарства [7, с. 29].

Король С. А. вважає, що основними показниками якості продукції є: *показники призначення* (техніко-економічні), які характеризують корисну роботу (потужність, продуктивність, міцність, вміст корисних речовин, калорійність); *показники надійності, довговічності й безпеки*, які відокремлюють ступінь забезпечення довготривалості використання і безпечних умов праці та життєдіяльності людини; *показники технологічності* характеризують властивість виробу щодо ефективності конструктивно-технологічних рішень: трудоемкість, матеріаломісткість, енергоємність; *показники стандартизації й уніфікації*, які характеризують насиченість продукції стандартними, уніфікованими і запозиченими елементами; *екологічні* показники характеризують ступінь шкідливого впливу на здоров'я людини і навколишнє середовище, наприклад, токсичність виробів, вміст шкідливих речовин, обсяг шкідливих викидів у довкілля за одиницю часу; *економічні* показники відображають ступінь економічної вигоди виробництва й придбання споживачем: ціна одиниці виробу, прибуток з одиниці виробу, рівень експлуатаційних витрат; *ергономічні показники* окреслюють відповідність техніко-експлуатаційних параметрів виробу антропометричним, фізіологічним і психологіч-

ним вимогам працівника (споживача), тобто ступінь легкості керування, можливість одночасного охоплення контрольованих експлуатаційних показників, величина шуму, вібрації; *естетичні* показники визначають естетичні властивості (дизайн) виробу (виразність і оригінальність форми, кольорове оформлення, ступінь естетичності тари) [6, с.140–141].

Гончарук Т. П. та К. В. Мазур стверджують, що показники якості – це кількісна характеристика однієї або кількох властивостей продукції за певних умов її створення, експлуатації або споживання. Залежно від призначення певні види продукції мають свої специфічні показники якості. Поряд з цим використовуються показники для оцінки багатьох видів виробів, а також вимірники відносного рівня якості всієї вироблюваної підприємством продукції. З урахуванням таких обставин усі показники якості виробів поділяють на дві групи: 1 – диференційовані (поодинокі) показники, з яких виокремлюється найбільш розгалужена низка одиничних показників якості; 2 – загальні показники якості всього обсягу вироблюваної підприємством продукції [14].

У державних та міжнародних стандартах існують різні класи характеристик (властивостей) відповідно до виду продукції, а саме: «*фізичні* (наприклад, механічні, електричні, хімічні або біологічні характеристики); *органолептичні* (наприклад, пов'язані з нюхом, дотиком, смаком, зором, слухом); *етичні* (наприклад, ввічливість, чесність, правдивість); *часові* (наприклад, пунктуальність, безвідмовність, доступність); *ергономічні* (наприклад, характеристики фізіологічні або пов'язані з безпекою людини); *функціональні* (наприклад, максимальна швидкість літака)» [1].

Таким чином, проведений теоретичний аналіз наукових праць вітчизняних учених та фахівців, документів нормативно-правового характеру призвів до висновку, що в сучасних умовах економічного і політичного становища нашої держави, її спрямованості на інтеграцію з іншими державами, зокрема європейськими, існує необхідність приведення нормативно-законодавчої бази України з питань якості продукції у відповідність до міжнародних нормативно-правових документів, а саме в частині визначення показників якості харчової і нехарчової продукції та пошуку нових заходів їх підвищення на основі врахування існуючого позитивного вітчизняного і зарубіжного досвіду.

Невирішені частини проблеми. Одним з важливих ричагів впливу в масштабі всієї країни на процес підвищення рівня якості продукції є відповідна законодавча база. Однак, при значній кількості документів нормативно-правового характеру, присвячених заявленій тематиці, деякі аспекти залишаються недостатньо відпрацьованими й чіткими, що, у свою чергу, призводить до того, що на ринку існує велика кількість неякісної продукції та продукції, що не відповідає фармакологічним, санітарним, фітосанітарним, ветеринарним і екологічним нормам навіть за наявності сертифікатів відповідності. Окремі стандарти не завжди досягають потрібних кінцевих результатів. Немає ні Загальних методичних вказівок з планування підвищення рівня якості харчової і нехарчової продукції, ані Загальної методики визначення економічної ефективності підвищення якості продукції, Загальних методичних розробок з атестації якості харчової і нехарчової продукції та інших.

Усе це зумовило вибір теми і **мету дослідження**, яка полягає в визначенні показників якості харчової і нехарчової продукції, з'ясуванні відповідності чинної законодавчої бази України з питань якості харчової і нехарчової продукції міжнародним нормативно-законодавчим документам, а також розробці пропозицій, спрямованих на підвищення якості вітчизняної продукції, які базуються на узагальненні існуючого позитивного вітчизняного і зарубіжного досвіду.

Предметом розгляду в статті є економічна категорія «якість продукції» й показники якості харчової і нехарчової продукції, а *об'єктом дослідження* – нормативно-законодавча база України з питань якості продукції та показників якості харчової і нехарчової продукції.

Завдання наукового дослідження полягає в тому, щоб при наявності в Україні значної кількості законодавчих нарробіток акцентувати увагу на необхідності їх постійного і своєчасного оновлювання, насамперед, у плані систематичного контролю й цілеспрямованої дії на умови й фактори, що впливають на якість продукції. Наукові дослідження з даної проблематики априорі не можуть вважатись вичерпними, оскільки економічна категорія «якість продукції» є дуже динамічною, як і весь процес, пов'язаний із нею. Вирішення проблеми підвищення якості продукції вимагає перш за все аналітичного огляду визначення поняття «якість» та чіткого розмежування показників якості харчової і нехарчової продукції в правовій площині.

Основні результати дослідження. Різні властивості продукції проявляються при її розробці, виготовленні, експлуатації, споживанні й утилізації. Кількісну та якісну характеристику одного

або декількох властивостей продукції, що становлять її якість, розглядаючи стосовно до певних умов її створення й експлуатації або споживання, називають **показником якості продукції**.

Термінологічна сутність поняття «якість» розкрита у багатьох нормативно-правових документах (табл. 1).

Таблиця 1

Тлумачення поняття «якість» в нормативно-законодавчих документах України

№	Визначення поняття	Джерело
1	Якість (quality) – ступінь, до якого сукупність власних характеристик задовольняє вимоги	Державний стандарт України 9000-2001 (ДСТУ ISO 9000 : 2000, IDT) «Системи управління якістю: основні положення та словник». – Київ: Держстандарт України, 2001. – 33с.
2	Якість – ступінь, до якого сукупність власних характеристик задовольняє вимоги	ДСТУ ISO 9000:2007 «Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів (ISO 9000:2005, IDT)»
3	Якість – це сукупність властивостей, що обумовлюють її придатність задовольняти певні потреби відповідно до призначення	Державний стандарт України 15467–79 «Управління якістю продукції. Основні поняття, терміни і визначення»
4	Якість харчового продукту – ступінь досконалості властивостей та характерних рис харчового продукту, які здатні задовольнити потреби (вимоги) та побажання тих, хто споживає або використовує цей харчовий продукт	Про безпечність та якість харчових продуктів: Закон України № 771/97 від 23.12.1997 р.
5	Якість харчового продукту – сукупність властивостей харчового продукту, що визначає його здатність забезпечувати потреби організму людини в енергії, поживних та смакоароматичних речовинах, стабільність складу і споживчих властивостей протягом терміну придатності	Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини: Закон України № 2681-III від 13 вересня 2001 року.
6	Належна якість товару, роботи або послуги – властивість продукції, яка відповідає вимогам, встановлених для цієї категорії продукції у нормативно-правових актах і нормативних документах, та умовам договору із споживачем	Про захист прав споживачів: Закон України № 1024-XII від 12 травня 1991 року.
7	Якість кулінарної продукції – властивості кулінарної продукції, що зумовлюють її придатність до подальшої обробки та /або вживання в їжу, безпека для здоров'я споживачів, стабільність складу і споживчих властивостей	ГОСТ 50647-94 «Громадське харчування терміни та визначення ГОСТ» (затверджено і введено в дію наказом Держстандарту України № 35 від 21.02. 1994 р.)
8	Якість – ступінь, до якого сукупність власних характеристик задовольняє вимоги	Про затвердження Методики з організації державного нагляду за системою управління якістю на етапі експлуатації ядерних установок: Наказ Державного комітету ядерного регулювання України №113 від 30.06.2004р.
9	Якість – стан безпеки ДІВ та рівень радіаційного захисту персоналу і пацієнтів, що відповідає вимогам законодавства, нормам та правилам з ядерної та радіаційної безпеки	Про затвердження Вимог до системи управління якістю проведення діагностичних та терапевтичних процедур з використанням джерел іонізуючого випромінювання: Наказ Державного комітету ядерного регулювання України № 166 від 03.10.2008 р.
10	Якість – сукупність характеристик продукції або послуги, що стосуються її здатності задовольнити встановлені та передбачувані відповідно до її призначення потреби	Про затвердження Правил сертифікації експлуатантів, що здійснюють експлуатацію цивільних повітряних суден (літаків) з метою виконання комерційних транспорт-

		них перевезень згідно з вимогами OPS 1: Наказ № 430 від 05.07.2010 р.
11	Якість – сукупність характеристик продукції або послуги, що стосуються її здатності задовольнити встановлені і передбачувані потреби	Про затвердження Правил сертифікації експлуатантів: Наказ № 684 Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 20.09.2005 р.
12	Якість теплопостачання – сукупність термодинамічних, гідравлічних показників та кількісних параметрів теплоносія для задоволення потреб споживача згідно з умовами укладеного договору	Правила користування тепловою енергією: Постанова Кабінету Міністрів України № 1198 від 3 жовтня 2007 р.
13	Якість продукції – сукупність властивостей , які відображають безпеку, новизну, довговічність, надійність, економічність, ергономічність, естетичність, екологічність продукції тощо, які надають їй здатність задовольняти споживача відповідно до її призначення	Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення: Декрет Кабінету Міністрів України № 288/95 від 11 липня 1995 р.
14	Якість – сукупність характеристик властивостей об'єкта, які стосуються його здатності задовольнити установлені й передбачені потреби	Про встановлення рівня якості послуг провального мовлення (Показник оцінки якості послуг провального мовлення та його граничний нормативний рівень, п.1.1.1): Наказ Державного комітету зв'язку та інформатизації № 133 від 14.09.2001 р.
15	Якість – сукупність характеристик продукції (процесу, послуги), які стосуються її здатності задовольнити встановлені і передбачені потреби	Про затвердження Правил сертифікації виробництва авіаційної техніки (розділи F, G частини 21 Авіаційних правил України «Процедури сертифікації авіаційної техніки») (Правила, п.1.5): Наказ Міністерства транспорту України № 703 від 14.12.2000 р.

З табл. 1 можна зробити висновок, що **якість продукції** – це сукупність *власних характеристик* продукції, що стосуються її здатності задовольнити встановлені і передбачувані відповідно до її призначення потреби й відповідають вимогам законодавства, нормам та правилам на всіх стадіях її життєвого циклу.

Оскільки кожний вид продукції має своєю номенклатуру показників, яка залежить від багатьох факторів (призначення, умови виробництва й експлуатації та ін.), то для оцінки якості споживчих товарів показники диференціюють в залежності від конкретного призначення. Наприклад, показники калорійності, консистенції, смаку, заходу, строку зберігання характеризують якість продуктів харчування, а показники міцності, естетичності (колористика, силует тощо) – якість одягу й взуття.

Згідно з Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини», **«показники якості харчових продуктів і продовольчої сировини – комплекс ознак і властивостей**, притаманних кожному виду харчового продукту чи продовольчої сировини, що визначають його харчову цінність і споживчі властивості та дають можливість ідентифікувати конкретний харчовий продукт чи продовольчу сировину» [8].

Аналіз міжнародного стандарту серії ISO 9000:2000 «Системи управління якістю» [1] й державних стандартів України (ДСТУ 3718:2007 «Концентрати харчові. Солодкі страви. Желе, муси, пудинги, концентрати молочні. Загальні технічні умови» [4]; ДСТУ-Н 7182:2010 «Настанова. Молочна та м'ясна промисловість. Правила розроблення, оформлення та вимоги до змісту технологічної інструкції» [5]; ДСТУ ISO 3634:2004 «Продукти овочеві. Визначання вмісту хлоридів (контрольний метод)» [3]; ДСТУ 4219-2003 «Трубопроводи сталеві магістральні. Загальні вимоги до захисту від корозії» [2] призвів до висновку, що якість продуктів харчування та нехарчової продукції характеризують такі показники (табл. 2).

Узагальнюючи інформацію табл. 2, можна зазначити, що **показник якості** продукції – це якісне та кількісне вираження характеристик властивостей продукції, які, в свою чергу, можуть вимірюватися в різних одиницях виміру (наприклад, собівартість, габарити), або бути

безрозмірним (наприклад у вигляді технічних вимог); характеризувати будь-яку одну властивість одиниці продукції (наприклад, термін зберігання), а також відображати кілька властивостей одиниць продукції одночасно (наприклад, відсоток жиру і фруктів в йогурті).

Узагальнюючи інформацію табл. 2, можна зазначити, що показник якості продукції – це якісне та кількісне вираження характеристик властивостей продукції, які, у свою чергу, можуть вимірюватися в різних одиницях виміру (наприклад, собівартість, габарити), або бути безрозмірним (наприклад у вигляді технічних вимог); характеризувати будь-яку одну властивість одиниці продукції (наприклад, термін зберігання), а також відображати кілька властивостей одиниць продукції одночасно (наприклад, відсоток жиру і фруктів в йогурті).

У Державному стандарті України 9000-2001(ДСТУ ISO 9000 : 2000, IDT) сказано, що «термін «якість» можна вживати з такими прикметниками, як *погана, добра або відмінна*» [1]. Водночас в ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» говориться, що «*належна якість* товару, роботи або послуги – *властивість* продукції, яка відповідає вимогам, встановленим для цієї категорії продукції у нормативно-правових актах і нормативних документах, та умовам договору із споживачем» [12]. Тобто, згідно з цим законом, термін «якість» може бути вжитий ще й з прикметником «*належна*».

Якість харчової та нехарчової продукції обумовлює її безпеку. Згідно із Законом України «Про безпечність та якість харчових продуктів», «безпечність харчового продукту – стан харчового продукту, що є результатом діяльності з виробництва та обігу, яка здійснюється з дотриманням вимог, встановлених санітарними заходами та/або технічними регламентами, та забезпечує впевненість у тому, що харчовий продукт не завдає шкоди здоров'ю людини (споживача), якщо він спожитий за призначенням» [8]. Що стосується якості та безпечності нехарчового продукту, то, згідно із Законом України «Про загальну безпечність нехарчової продукції», «безпечна нехарчова продукція – будь-яка продукція, яка за звичайних або обґрунтовано передбачуваних умов використання (в тому числі щодо строку служби та за необхідності введення в експлуатацію вимог стосовно встановлення і технічного обслуговування) не становить жодного ризику чи становить лише мінімальні ризики, зумовлені використанням такої продукції, які вважаються прийнятними і не створюють загрози суспільним інтересам з урахуванням характеристик продукції, у тому числі її складу, упаковки, вимог щодо встановлення і технічного обслуговування...» [10].

Законодавство регулює процес дотримання вимог до якості та безпеки харчової і нехарчової продукції по кожному її виду за допомогою цілої низки документів нормативно-законодавчого характеру щодо підвищення якості продукції (товарів, робіт, послуг), розвитку і впровадження методів управління якістю, організації поліпшення конкурентоспроможності продукції тощо (табл. 3).

Закони, зазначені в табл. 3, та інші нормативно-правові акти, які розроблені відповідними державними структурами, призначені регулювати питання загальних вимог з підвищення якості вітчизняної продукції, посилювати захист прав споживачів, сприяти впровадженню вимог Європейського Союзу до санітарних та ветеринарних служб перевірки якості продукції, вимог до маркування, змісту й повноти інформації про продукцію (товари, послуги) та інші.

В Україні **сертифікація продукції**, тобто «*процедура*, за допомогою якої визнаний в установленому порядку орган документально *засвідчує відповідність продукції*, систем якості, систем управління якістю, систем екологічного управління, персоналу *встановленим* законо-

Таблиця 2

Показники якості харчової і нехарчової продукції

ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ	
харчової продукції	нехарчової продукції
Колір	Потужність
Смак	Зносостійкість
Запах	Естетичність
Термін зберігання	Вага
Жиристість	Строк експлуатації
Калорійність	Розмір
Масова частка жирів	Площина
Аромат	Стійкість до температурних навантажень
Текстура	Безпека
Консистенція	Блиск
Об'єм	Корозійна стійкість
Економічність	Швидкість

давством вимогам», здійснюється в рамках державної системи сертифікації – УкрСЕПРО державними випробувальними центрами (ДВЦ) з найважливіших видів продукції. Координацією міжнародної системи сертифікації займається спеціальний комітет із сертифікації – СЕРТИКО, що діє в складі ISO. За законом існує два види сертифікації продукції: 1 – *обов'язкова* (на відповідність обов'язковим вимогам нормативних документів) і 2 – *добровільна* (за ініціативою суб'єкта господарювання на договірних засадах).

Таблиця 3

Законодавчо-нормативна база України з питань якості харчової і нехарчової продукції

Законодавчо-нормативна база	
Харчова продукція (сільське господарство)	Нехарчова продукція (промисловість)
1. Про стандартизацію: Закон України №2408-111 від 17.05.2001 р. 2. Про стандартизацію і сертифікацію: Декрет Кабінету Міністрів № 46-93 від 10.05.1993 р. 3. Про Державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення: Декрет Кабінету Міністрів № 30-93 від 08.04.1993 р. 4. Про метрологію та метрологічну діяльність: Закон України №113/98-ВР від 11.02.1998 р. 5. Про захист прав споживачів: Закон України №3682-ХІІ від 12.12.1993 р. 6. Про забезпечення санітарного й епідеміологічного благополуччя населення: Закон України № 113 від 24.02.1994 р. 7. Про екологічну експертизу: Закон України № 10-95 від 9.02.1995 р. 8. Положення про штрихове кодування товарів: Наказ Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України № 530 від 27.08.1996 р. 9. Положення про Державний комітет України по стандартизації, метрології та сертифікації: Указ Президента України № 375-96 від 24.05.1996 р.	
1. Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини: Закон України №771/97-ВР від 23.12.1997 р. 2. Про молоко та молочні продукти: Закон України № 1870-І від 24.06.2004 р. 3. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України № 37-ІV від 04.07.2002 р. 4. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України № 107-VI від 28.12. 2007 р. 5. Правила обов'язкової сертифікації алкогольних напоїв: Наказ Держспоживстандарту України № 379 від 13 вересня 1996 р. 6. Правила обов'язкової сертифікації продуктів харчування: Наказ Держспоживстандарту України №37 від 27.01.1999 р.	1. Про загальну безпечність нехарчової продукції: Закон України № 2736-VI від 02.12.2010 р. 2. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції: Закон України №2735 від 02.12.2010 р. 3. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю нехарчової продукції: Постанова Кабінету Міністрів України № 1403 від 26.12.2011 р. 4. Правила обов'язкової сертифікації нафти та нафтопродуктів: Наказ Держспоживстандарту України № 19 від 16 січня 1997 р. 5. Правила обов'язкової сертифікації дорожніх транспортних засобів, їх складових та приладдя: Наказ Держспоживстандарту України №48 від 25.01.2002 р. 6. Правила обов'язкової сертифікації машин сільськогосподарських для рослинництва, тваринництва, птахівництва і кормовиробництва: Наказ Держспоживстандарту України № 24 від 17 січня 1997 р.

Під час проведення сертифікації та у разі позитивного рішення органу з сертифікації заявникові видається сертифікат та право маркувати продукцію спеціальним знаком відповідності, так званий «**сертифікат відповідності** – документ, який підтверджує, що продукція, системи якості, системи управління якістю, системи екологічного управління, персонал відповідає встановленим вимогам конкретного стандарту чи іншого нормативного документа, визначеного законодавством» [13].

За дотриманням суб'єктами господарської діяльності обов'язкових вимог до продукції, послуг чи робіт, встановлених державними стандартами відповідає Державний комітет зі стандартизації, метрології та сертифікації, а також Міністерство охорони здоров'я.

Державний нагляд за додержанням технічних регламентів з підтвердження відповідності технічних регламентів, стандартів, норм і правил, а також інших вимог, пов'язаних з якістю продукції, здійснюють центральний орган виконавчої влади і його територіальні органи – державні центри стандартизації, метрології та сертифікації, а також інші спеціально уповноважені органи.

Головуючим національним органом з сертифікації продукції є Державний комітет по стандартизації, метрології та сертифікації України. Нагляд за дотриманням вимог санітарно-гігієнічних правил і норм у стандартах здійснюють органи державного санітарного нагляду [9].

За дотриманням вимог і правил відповідає ціла система виконавчих органів влади з питань управління якістю продукції: національний орган з сертифікації, органи з сертифікації системи якості, органи з метрології, науково-технічні комітети, штати аудиторів. Здійснюють контроль та нагляд за якістю продукції, розробляють, затверджують та впроваджують санітарні заходи відповідні органи державної влади (Кабінет Міністрів України; центральний орган виконавчої влади з питань охорони здоров'я; Державна санітарно-епідеміологічна служба України (Санітарна служба); Державна служба ветеринарної медицини України (Ветеринарна служба); центральний орган виконавчої влади з питань аграрної політики; центральний орган виконавчої влади з питань технічного регулювання та споживчої політики) [8]. На підприємстві контроль за якістю продукції, а також за дотриманням санітарно-гігієнічного режиму здійснюють санітарно-технологічні лабораторії.

Оцінка зразків продукції, що виробляється підприємствами, на відповідність вимогам, визначеним нормативною документацією (стандартами, технічними умовами, технологічними регламентами та рецептурами), зразків нових видів продукції, а також якості продукції при зміні компонентів в рецептурі або удосконаленні технологічних процесів здійснюється Центральною галузевою дегустаційною комісією з оцінки якості продукції [11].

Продукція має бути здатною задовольняти потреби споживача за техніко-технологічними, екологічними, ергономічними, економічними, естетичними та іншими параметрами.

В Україні кожен рік проводиться конкурс «100 кращих товарів України» на визнання кращих товаровиробників, виконавців робіт, надавачів послуг у номінаціях: продовольчі товари; промислові товари для населення; товари виробничо-технічного призначення; вироби народних художніх промислів; роботи та послуги [15].

Цього року у загальнодержавному етапі Всеукраїнського конкурсу якості продукції (товарів, робіт, послуг) брали участь 246 підприємств (в т.ч. 128 малих (52%), 59 середніх (24%) і 59 великих (24%)) різних галузей економіки й було представлено 272 види продукції (117 видів продовольчих товарів, 51 вид промислових товарів для населення, 56 видів товарів виробничо-технічного призначення, 3 види виробів народних художніх промислів, 45 видів робіт та послуг) [16], 21 підприємство надало для участі у загальнодержавному етапі Конкурсу по 2-3 види продукції (товарів, робіт, послуг) [16].

У номінації «продовольчі товари» було виділено 74 українських товаровиробника, в т.ч. ТОВ «ОМПК «Славія», ПАТ «Вімм-Білль-Данн Україна», ТОВ «Ворожба», ТОВ «Кондитерська фабрика «Сумська», ПАТ «Бель Шостка Україна», Філія «Сумський молочний завод», ПАТ «Охтирський пивоварний завод», ПАТ «Крафт Фудз Україна», ТОВ «Кусум Фарм», ТОВ «Авіс-Україна», Філія «Роменський молочний комбінат», ТОВ «Вітчизна».

Серед виробників промислових товарів для населення було виділено 24, які випускали пральні машини, вітражні вироби, міжкімнатні ламіновані двері, ортопедичні матраци та інші [17]. Переможцями в цій номінації стали ТОВ «Електролюкс Україна», ТОВ «Ком-Фор», ТОВ «Сталь-М», Державне підприємство «Новатор».

По продукції виробничо-технічного призначення було визначено 29 переможців, серед яких ПАТ «Хайдельберг Цемент Україна», ТОВ «Бетон Комплекс», ПАТ «Булат» та ін. Серед виробів народних художніх промислів був лише один переможець – ним став Луцький центр професійно-технічної освіти [17].

Проведення складної і багатовекторної роботи з питань регулювання якості продукції, основою якої є розробка законодавчих і нормативних актів щодо упорядкування цього проце-

су, потребує як поглибленого аналізу економічних, політичних і соціальних явищ, які відбуваються у світі, так і фінансових, матеріальних, технічних та інших ресурсів, й в першу чергу – залучення великої чисельності вітчизняних і зарубіжних фахівців.

Висновки. Проведений аналіз призвів до висновків:

1. Питанням якості продукції приділено достатньо уваги як в документах нормативно-законодавчого, так і дослідного характеру, що свідчить про актуальність і практичну значущість даної проблематики для кожного окремого підприємства і будь-якої держави в цілому.

2. Понятійний апарат щодо тлумачення термінів стосовно якості продукції в законодавчо-нормативній базі України достатньо повний, але в частині показників якості харчової і нехарчової продукції потребує доопрацювання.

3. Показники якості харчової і нехарчової продукції мають бути відображені в окремому законодавчому документі, розтлумачені у відповідних інструктивно-методичних матеріалах і висвітлені у спеціальних засобах масової інформації за сприянням відповідних державних органів.

4. Для встановлення об'єктивних показників якості продукції на наявність добавок, домішок, гормонів та інших хімічних речовин слід щорічно з державного бюджету України виділяти кошти на цільове фінансування науково-дослідних робіт та збільшувати долю коштів на науково-технічну та комерційну діяльність з залученням суб'єктів підприємництва до процесів розробки та фінансування національних стандартів, гармонізованих з міжнародними та європейськими.

5. Для полегшення обміну інформацією й досвідом між новими та сертифікованими підприємствами слід постійно розширяти національну та регіональну кооперацію, створити систему загальнодержавної інформації про рівень та фактичні показники вітчизняної продукції, а також запровадити моніторинг та здійснення обов'язкового щорічного оприлюднення виявленої небезпечної продукції (за прикладом США).

6. З метою регулювання інтересів споживачів потрібно об'єднати державні функції захисту прав споживачів із функціями охорони здоров'я, як це зроблено в країнах ЄС та Росії.

7. На законодавчому рівні повинні розроблятися загальнонаціональні плани підвищення якості продукції (за прикладом Голландії);

8. Слід удосконалити виробничу базу, використовуючи найновішу техніку та методику з контролювання якості процесів виробництва (за прикладом Японії).

9. Для кращої перевірки якості вітчизняної продукції доцільно проводити акредитацію вітчизняних випробувальних лабораторій у європейських інституціях, а також прискорити впровадження екологічних стандартів, як у країнах ЄС та Євразійського економічного співтовариства.

10. Для постійного удосконалення професійних знань і навичок треба розробити та поетапно запровадити програми багаторівневого навчання з підвищення кваліфікації працівників усіх галузей з питань менеджменту якості, безпеки та екології.

Запропоновані на основі здійсненого аналізу, наступного узагальнення і систематизації інформації, що міститься в чинній законодавчій базі України, наукових і фахових статтях, заходи щодо підвищення якості харчової і нехарчової продукції, сприятимуть збільшенню обсягів реалізації української продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках, виходу більшості підприємств на нові ринки збуту, а також дозволять українським споживачам отримувати якіснішу продукцію.

У подальшому мають бути виконані дослідження, де якість продукції буде розглядатися не тільки як засіб досягнення прибутку, а й як чинник соціально-економічних витрат і загроз від застосування шкідливих домішок, харчових і нехарчових добавок та суміші.

Науковий інтерес також має аналіз державного контролю за впливом складу харчової і нехарчової продукції на здоров'я людини, на продуктивність її праці (з детальним розглядом списку заборонених інгредієнтів (харчова продукція) і компонентів (нехарчова продукція), що залишаються шкідливими).

Що ж стосується контролю якості, то у подальшому увагу науковців слід зосередити й на системі й алгоритмах доступу товарів на споживчий ринок.

Література

1. ISO 9001:2000. «Системи управління якістю» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nads.gov.ua/sub/data/upload/publication/chemnovytska/ua/6337/90012000.pdf?s398224032=0d924661d9a20e1f2c2d35b019d1e5d2>
2. ДСТУ 4219-2003 «Трубопроводи сталеві магістральні. Загальні вимоги до захисту від корозії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://normativ.ucoz.org/load/>
3. ДСТУ ISO 3634:2004 «Продукти овочеві. Визначання вмісту хлоридів (контрольний метод)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://normativ.ucoz.org/load/>
4. ДСТУ 3718:2007 «Концентрати харчові. Солодкі страви. Желе, муси, пудинги, концентрати молочні. Загальні технічні умови» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://normativ.ucoz.org/load/>
5. ДСТУ-Н 7182:2010 «Настанова. Молочна та м'ясна промисловість. Правила розроблення, оформлення та вимоги до змісту технологічної інструкції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://normativ.ucoz.org/load/dstu_n_7182_2010/3-1-0-667
6. Король С. А. Показники якості продукції та методи їх оцінювання / С. А. Король // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємство. – 2013. – № 2. – С. 140–150.
7. Момот О. Показники якості продукції-конкурентна перевага підприємств у галузі менеджменту якості / О. Момот, В. Акапова // Схід: аналітично-інформаційний журнал / Ін-т ек. промислов. НАНУ; Ін-т філософ. ім. Г.С. Сковороди НАНУ; Укр. культурологічн. центр; Запоріз. нац. ун-т. – Донецьк, 2010. – №3 (103). – С. 28–31.
8. Про безпечність та якість харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р. № 771/97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/pro_bezpechnist_ta_yakist_harchovih_produktiv.htm
9. Про Державний комітет стандартизації, метрології та сертифікації України: Указ Президента України № 375/96 від 24.05.1996 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/375/96>
10. Про загальну безпечність нехарчової продукції: Закон України від 02.12.2010 р. № 2736-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2736-17>
11. Про затвердження положень Центральних галузевих дегустаційних комісій з оцінки якості харчової продукції: Наказ Міністерства аграрної політики № 332 від 14.05.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1165.775.2&nobreak=1>
12. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 р. № 1024-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
13. Про підтвердження відповідності: Закон України №2406-III від 17.05.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apteka.ua/article/119517>
14. <http://intkonf.org/goncharuk-tp-kand-ekonom-nauk-mazur-kv-teoretichni-aspekti-sistemi-upravlinnya-yakistyu-produktsiyi/>
15. www.ukrindnc.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=1101&Itemid=54
16. www.ukrindnc.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=1083&Itemid=56
17. docs.google.com/file/d/0B6wnfurpEZFyDUtpdFBsMFpYRVU/edit?pli=1

Стаття надійшла до редакції 5.05.2014 р.